

novе knjige

DR STEVAN PETROVIĆ: »DROGA ILI LJUDSKO PONAŠANJE«

Dečje novine — Gornji Milanovac i BIGZ, Beograd, 1983.

Piše: Jelena Stakić

Upravo se pojavila knjiga »Droga i ljudsko ponašanje« beogradskog psihijatra dr Stevana Petrovića, koju su izdali beogradski BIGZ i gornjomilanovačka kuća »Dečje novine«.

U vreme kad se uviđa da je narkomanija mladih istinski i sve veći problem i u našoj sredini, u vreme kad se o upotrebi i zloupotrebi droge piše na način koji je, i kad nije zlonameran, pretežno senzacionalistički i po pravilu jednostran, knjiga kao što je ova dr Stevana Petrovića preko je potrebna.

Ona stiže u pravi čas da nas obavesti, pouči, opomene, ali ne i da zastraši niti da na olak način zadovolji nezdravu radoznalost.

Obaveštenja stižu iz prve ruke: dr Petrović se kao lekar niz godina praktično bavi narkomanijom mladih. Problem mu je dakle, poznat i s istorijsko-društvene strane, i s psihološke, i s medicinske i, nimalo nevažno, sa strane samih narkomana. Sa svih tih strana problem je osvetljen i u njegovoj knjizi »Droga i ljudsko ponašanje«.

To je delo višestruke namene, bogatog sadržaja, demistifikatorsko i po duhu nemoralističko. Ovi aspekti knjige međusobno su neodvojivi, a govorićemo o svakom posebno samo zato da bismo bolje istakli to što nam knjiga donosi.

Prvo o sadržaju. O istorijatu uzimanja droge dr Petrović saopštava onoliko koliko je potrebno da shvatimo da uživanje droga nije nešto novo; drogu su uzimali gotovo svi narodi sveta, verovatno još u praistorijska vremena, iz pobuda koje se čine veoma različitim od pobuda današnjih uživalaca droge; no kad pročitamo knjigu, videćemo da su ponekad u pitanju samo terminološke razlike, moderno obojeni nazivi za neke pradrevne potrebe. Od niza zanimljivih podataka izdvajamo primedbe o opijumskim ratovima vođenim u prošlom veku, kad je Kina pokušavala da se odupre nasilnom uvozu opijuma od strane Velike Britanije. »Opijumski ratovi primer su podmukle politike masovnog korišćenja droge za postepeno pokoravanje jednog naroda s drastičnim posledicama po mentalno zdravlje ugrožene nacije i njeno potomstvo« — piše dr Petrović i bez izrične osude ili zastrašivanja daje nam da sami naslutimo moć masovnog korišćenja droge.

U našem veku, masovno eksperimentisanje s drogom — koje je počelo 1960. s pokretom harvardskog psihologa Timotija Lirija — dovelo je, smatra dr Petrović, do evolucije različitih životnih stilova, ali i do duhovnog propadanja više miliona mladih širom sveta.

U taj svet spadamo i mi. Izlažući ukratko istorijat narkomanije u našoj zemlji, dr Petrović već na samom početku zauzima stav: »Narkomanija kao bolest u savremenom društvu nije više nesrećan individualan slučaj, već socijalno-patološka pojava i svojevrsni vid otuđenja mladog čoveka iz društvene zajednice u kojoj nije uspeo da nađe 'svoje mesto pod suncem'«.

Iako naslovi daljih odeljaka i poglavlja zvuče čisto medicinski, tehnički tako reći — ovaj stav se provlači kroz celokupno izlaganje, dakle i kad se govori o dijagnostičkim kriterijima narkomanije, vrstama droge i tipovima zavisnosti, ličnim obeležjima narkomana, efektima pojedinih droga, hipi-stilu života, terapiji i psihoterapiji narkomanije, drogama i stvaralaštvu.

Kome je namenjena knjiga ovako bogatog, razuđenog, raznovrsnog sadržaja? »Ovu knjigu treba shvatiti kao specifičan oblik prevencije i meru za upoznavanje šire društvene zajednice s problemom narkomanije« piše autor. Verujemo da će knjiga uspešno poslužiti kao takva »mera«. Verujemo u to zato što je napisana svim razumljivim jezikom. Lako će je razumeti oni koje droga najneposrednije ugrožava — adolescenti; lako će je razumeti i njihovi roditelji, i vaspitači. Bogato autorovo stručno iskustvo, premda u ovoj knjizi dato u nešto pojednostavljenom vidu, može biti i od velike pomoći mladim lekarima, psiholozima i socijalnim radnicima koji s narkomanijom treba da se hvataju ukoštac.

Verujemo da će većina onih kojima je knjiga namenjena zaista i da je prihvate, zato što ona, između ostalog, približava aktere u drami narkomanije jedne drugima. Pri tome, i to smatramo veoma važnim, autor ne moralizuje, nikom ne deli lekcije i packe. On roditeljima približava probleme, potrebe i strahove adolescenata, medicinskim radnicima — njihove vlastite otpore da se, usled početnih neuspeha, praktično bave narkomanijom, uživajući droge — nedoumice pred kojima se, kad su oni u pitanju, nalazi uža i šira društvena sredina.

Znamo da društvo odbacuje narkomana — i to znatno otežava lečenje. Kroz celu knjigu dr Petrović oseća se njegovo nastojanje da razbije sadašnji stav društva prema drogi, stav za koji on tvrdi da je zasnovan na »predrasudama, strahu, tradiciji i moći, a ne na naučnim i logički opravdanim razlozima«. Put kojim je dr Petrović krenuo u razbijanju tog stava možemo najkraće označiti kao demistifikaciju. U knjizi »Droga i ljudsko ponašanje« sve je do kraja izrečeno, iskreno i neuvijeno. Autor nije prećutao zadovoljenja do kojih droga, pogotovu u početku, može da dovede, nije odbacio mogućnost da ona oslobađa kreativni potencijal, ili da zrelim ličnostima omogućuje sticanje nekih uvida do kojih inače ne bi došlo, nije zaobišao načine na koje se uživa; o teškoćama odvikavanja, lečenja i rehabilitacije on govori otvoreno — ali sa stanovišta čoveka koji shvata narkomana i želi da mu pomogne, nikako sa stanovišta moralnog sudije ili lično nedodirljivog specijaliste.

I posle knjige »Droga i ljudsko ponašanje« mnogo štošta u vezi s narkomanijom ostaje nedorečeno i neobjašnjeno. Kako sam autor kaže, »još uvek ostaje nedovoljno poznato zašto se na takve pokušaje (uzimanje droge) odlučuje samo određen broj ljudi... Činjenica da kod svakog čoveka postoji arhajski usađena želja za povremenim putovnjima u neke druge realnosti, očigledno je nedovoljna da objasni zašto je moderna narkomanija toliko masovna upravo među adolescentima, ali istovremeno i zašto svi adolescenti ne uzimaju drogu za rešavanje svojih problema...«

To su pitanja na koja se odgovori još traže. Ali — na mnoga pitanja u vezi s uzimanjem droga odgovori postoje i dr Stevan Petrović ih je u ovoj knjizi dao. Čitalac koji ovu knjigu pročita isto onako dobronamerno kao što je ona napisana, imaće znatno više elemenata nego ranije da se svesno i odgovorno odluči hoće li, uprkos svemu, uzimati drogu, prestati da je uzima, boriti se protiv nje, ili je samo osuđivati. Naše je mišljenje da potpuna informacije može samo da doprinese borbi protiv problema narkomanije.

RANKO IGRIC: »STRAHOSLOV«

»Zrinski«, Čakovec 1982.

Piše: Vojislav Sekelj

Korijen straha je u nekom mogućem saznanju (ovdje u pjesničkom) stanju vlastite duše. Duše okružene znanjem o nečemu; znanje koje pogađa mit a ne logos, postojanje a ne istinitost postojanja. I dok izvjesnost natapa dušu, tijelo drhturi nad željom da se unutarnji strah iskaže, uobličiti, kako bi se dijagnosticirala tjeskoba odnosa tijela i duše. Strah od poznatog u Igrićevoj poeziji je geneza ka motivima koje jezički treba nadvladati i pri tome dvostruko uobličiti. Ostvariti to stanje duše prvo kao zasebnu pjesmu i u kompozicijskom sklopu knjige oživotvoriti kao logički odnos razvoja straha ka pjesmi i kroz pjesmu. U knjizi nalazimo šest organski povezanih cjelina, koje u okviru totaliteta fobije problematiziraju odnos potrebe da se piše i pisanja samog, odnosno već napisanog.

Prvi krug ciklusa naslovljen »Uvodna pjesma« sadrži jednu pjesmu, kao kontrapunkt ciklusu pjesama određenih samo naslovom i vizualno ostvarenih bjelinom, kao prazninom koja guta strah od straha, sa simptomatičnim naslovom »Novi život«, i pjesme »graphophobia.« U uvodnoj pjesmi nalazimo strah od straha:

»Bojim se straha
strah me jer se bojim
obično bez pravog realnog razloga.«

Izvjesnost lišena realnog, ali ne i nužnog razloga, izjednačava kroz fobiju sve ljude, čineći ih jednakim. Jednakim pred strahom. Ranko Igrić, polazeći od jednakosti, nastoji da jezički razbije jezgro te ne-realne osnove, koja sve svodi na nemoć da se do kraja iskažemo, pa tu »jednakost« »dijagnosticira« kroz tjeskobu jezika da se pred zbiljom ostvari.

Drugi ciklus, naslovljen »Simptomi«, čini pomak ka jezgri bolesti, koju određujemo kao bolest od straha pred pisanjem — disanjem. U pjesmi »Centralni simptom« unutrašnja tenzija duha, kada eruptivnost već prođe, a misao je još i dalje živa, nastoji akt pisanja sterilizirati, lišiti život momenta kreativnosti. Jer, strah od napisanog manja je od straha istog a kazanog:

»grak poovog gavrana«
nije u napisanom: nikad više, već u kazanom — nikad više!
Sledeći ciklus »Sindromi« deskribira fobije, gdje se u pjesmama doslovnim značenjem pogađa neurotičnost egzistencije i napetost življenja svakodnevice kao brige koja nas ima. Napetost od poznatog, a još ne saznanog.

Krug pjesama »Stezulja« je sa pežorativnom konotacijom da se sadržaj fobija kanonizira, formulira, da se sindrom sapne krug oficijelnosti stihova, a i priprema za novi ciklusni krug.

Cio »novi život« je zadan strahom i bjelinom od straha i bjeline. Novi život i »graphophobia.« Strah od pisanja ili nemoć stihova iz pjesme »Claustrophobia«

»NEK ME ZGODI PJESMA!«
da se zgoditak izvan bjeline istinski zbude. Ta bjelina vapi za novom snagom, za drugojačijom podrškom naliv-pera. Miris tinte uznosi i oslobađa, i strah, zadobivši okus olova, nosi i sebi težinu slova, koju Igrić u završnom ciklusu ispisuje.

»drhtao sam
čitajući pjesme
odsada ću pisati
tako
da drugi drhte«

Drhtati na početku od straha, streptiti na kraju od pisanja, pisati o strahu iz nerealnog zahtjeva da bi drugi drhtali, prenebegavajući činjenicu da su ti drugi isti oni mi, zbog kojega i jeste ono je spremno na promjenu, na lukavstvo; i tako, strah u ravni pisanja ostaje riječ spremna da zastraši onog tko je na strah spreman. Čitati, da, ali i ali... sva ta izvjesnost dok čitamo upućuje da je mogući smisao pisanja, pa i čitanja, u aktu izlaženja iz vlastitih fobija pred strahovitim izazovom vremena, koje poput bjeline neispisana papira — opominje i preti. Strah nas je dok se bojimo, i bojimo se dok nas

je strah, izlaza u ravni pisanja čini se kao da nema. Pisano i nenapisano bivaju isto, isto, kao izgovor da pisati treba dalje. Igrici u knjizi »Strahoslov« nastojao je izići iz okvira »straha« od same pomisli da pjesmu treba napisati i da je nakon svega valja i pročitati. Valjana i ujednačena knjiga pjesama koja uspješno ostvaruje jednu zamisao da – misao bude strah od pisanja u pisanju samom, kao odgovor na svakidašnjicu.

SRBA IGNJATOVIĆ: »SLAGAČNICA« »Narodnja knjiga«, Beograd 1981.

Piše: Vojislav Sekelj

Između dolaska i odlaska, po nekom unutrašnjem redu vožnje, čovjek je zadan, ali ne i određen, znacima. Nosioci znakova, kao čitljivi ožiljci duše, od davnina su bili »znamenja« (predmeti) izvan čovjeka. Čovjek je samo uspostavljao red, unosio i svrhu samoga reda u ne-smisao, otvarajući neprestano nove stranice življenja. Pjesnik Srba Ignjatović u zbirci »Slagačnica« s kritičkom dozom određuje se upravo naspram nekog poretka stvari i pojava, semantički uspostavljajući odnos sa povješću, koja postavši, ili ostvarivši neki smisao, prestaje biti riječ. Postaje ona povijesna općost, gdje važenje biva sve, a postojanje ništa. No, to ništa nije praznina, bezdan, ništavilost, nego cilj da se do tog ništa dođe, na isti a ipak nov način Namjera da se sam »dolazak« poetički umiri, ironizirajući pri tom sam put kretanja ka konačnoj realiaciji sveukupne datosti, lapidarno je ostvaren u pjesmi »Konj«:

»Tek jedan
Pod zidom Troje«.

Početak određuje povjesnu strukturu, da bi početnu ideju, ovdje ideja konja, bila dovršena ovako:

– »Konju jedan,
Jedna naša snago.

Trkaču,
S ringišpila«.

Spoj dva djetinjstva, djetinjstvo pjesnika i djetinjstvo povijesti, i nov tehnološki mit, koji ništa bitno ne pomjera, sem što koncizno obuhvata vrijeme rasta izvan razvoja. Jer, ljudski duh se i dalje ispod zidina neke Troje o konju na isti način pita. Ali ta neka nova Troja, nema snage da oslobodi, jer u pitanju su sada neka druga putovanja:

»Važno je putovati, nag ili upakovan.
Putujući, telo je pokretljivo«.

Svodivost na pokretljivost, lišava putovanje metafizike iznenađenja i čuđenja, ostavljajući čovjeka trajno hladnim, poistovećujući ga s kvarljivom robom, a pitanje:

»Ude i ne izide.

Ko je ušao?

Čelo, lakat, potkolenica,
Butna kost«.

U pjesmi »Ulazak u grad« izdvaja dio kao cjelinu, i znaci raspoznavanja nisu znaci razlike, već znaci istosti, u pjesmi kao i u životu, samo se u početku isto u istom razlikuje, nosi u sebi mogućnost razlikovanja, svoj sui generis. Pas i trokut se ne razlikuju, oni su u tom stepenu različiti da svaki pitanje o razlici isključuje suvisli odgovor. Svodivost čovjeka na različitost sama sebe, ne znači nedostatak ili gubitak identiteta, već, u ovom slučaju, nepoznavanje puta ka onoj strani našega ja gdje prebivaju sile što nas za postojanje trajnije i sadržajnije vežu, čineći nevidljivi most između bića i postojanja. O tim tajnovitim sponama Ignjatović pjeva u pjesmi »Postanje«:

»Zatim su došle godine.
Stvari dobile ime i cenu.
Tada su bogovi konačno
Odlučili da oneme.«

Konačna nemost bogova je uvjet razvoja govora čovjeka, ali cijena je previsoka; dati predmetima ime, znači u osnovi lišiti ih njihovih imena, uz to odrediti im i cijenu, znači izjednačiti sve različite stvari, brisati razlike u načinu postojanja za čovjeka. Razlika između psa i trokuta nije više empirička, bogovi su se povukli, ostala je kvantitativna razlika određena cjenom; sve ima svoju cijenu, pitanje, zamjene je tehnički a ne suštinski problem. Surova empirija Zapada, ta hladna racionalizacija u doba posvemašne limarije, ne uspeva nas staviti pred bitniju dilemu roda:

»Kornjača ili Ahil?

Kokoška ili jaje?«

ne postoji više ili (ili, sve je svedeno na kratanje, na promjenu mjesta, a višestruka mogućnost višestrukog uništenja čovječanstva je pitanje dana, koje nikoga iskreno ne uzbuđuje, niti uznemirava, stvari su jasne, oni imaju svoje ime i, dakao, cijenu. Smisao apsurd je u njegovoj apsurdnosti, a ne izvan njega. Ti paradoksi ljudskog postojanja opsjedaju pjesnika Ignjatovića. On izlaz vidi, ili ga pokušava iznaći, u pjesničkoj integraciji svijeta, u konačnom ljudskom spoju dva različita duha i dva različita osjećanja i određenja spram zbilje u smislu istosti duha Istoka i Zapada: »Kuća bez buva. Tužni tavani«. – u pjesmi »Detinjstvo«. Predmeti ovdje nemaju još svoje ime, postoji odnos bića, a ne ekvivalencija cijena. Sve je na tavanu prekriveno finim slojem tajanstvene prašine, koju s vremena na vrijeme treba uznemiriti, uzbuditi, erigrirati! U polumraku tavana prebivaju stvari pune bogova, iz svakoga čupa ceri se sadržina nepoznatog, odbačenog vremena, potreba je to duha koji čezne za čistim slikama dok se pita:

»Da li je trava i dalje trava?«

Da li je smrt neizbežna.«

Tim pitanjem pjesnik zadužuje pred pjesmom samoga sebe. Nauka na gore postavljena pitanja daje jasne odgovore: trava je trava, dvojbe nema, no kada zaroni u tu travu svojim preciznim instrumentarijem, u travu koja je trava i dalje i samo trava, ona, nauka, tamo nalazi sve drugo samo ne travu, češće progovara o tragovima vlastita instrumenta nego o predmetu istraživanja. Pjesniku je to unaprijed poznato, i on zna i pamti da je trava trava, i da je ona metafizički ključ između života i smrti, i da je pjesma ovdje da uspostavi red i smisao, jer čovjek je složeniji od trave ne samo dok se pita da li je trava i dalje trava. Pjesnik istražuje lavirinte izvan imena i cijena, traga za identičnošću svog bića u smehu sjenki u gradu punom mrava, buva i vatre, neprestano svjestan opasnosti da konačno sve ima svoje ime, da su bogovi onemjeli i da iz istog razloga stvari imaju svoju cijenu, jer jedan pas i jedan trokut moraju se oko bitnog sporazumjeti.

»U meni nema bolesti osim mene.

Kao stonoga, sebi sam trem«.

U pjesmi »Poslodavac« Keops«. Potreba za sobom, za poniranjem u vlastiti lavirint limba, gdje povijest na povijesni način već jeste povijesna. Ignjatović traga za univerzalijama koje sadašnjicu sondiraju u neku već dogodenu, ali neznanu budućnost, za formulama, gdje pobuna ovaca, Edipa, Antigone, bogesovni vraćaju vrijeme, očekujući novu idilu, koja život razrješava torture nauke i tehnike, jer život ipak i u prkos svemu jeste ono nepovijljivo jestvo koje se uvijek i svuda događa između dva događaja; o toj idili Ignjatović će reći:

»Ko kaže da idila nije moguća

u kući koja guta dva omanja grada?«

Svjet je jedan nepovijljivo ne-djeljiv.

Knjiga pjesama »Slagačnica« drži i pleni našu pažnju svojom bogatom asocijativnošću, ona nas kritički drži na rastojanju od nas samih.

MIROLJUB TODOROVIĆ: »ČORBA OD MOZGA«, Zapis, Beograd 1982.

Piše: Dobrica Kamperelić

Čorba od mozga je zbirka šatrovačkih i drugih pesama, kako stoji u podnaslovu. Naslovna pesma Čorba od mozga, po prilici, spada u ready-made pesme, ali ne i »udarne«: ako bismo po njoj sudili o istoimenoj zbirci, odmah bismo mogli da zaključimo ovaj prikaz; ne samo čitaocu sa istančanim pesničkim ukusom, čak ni Dišanovoj svesno-kritičkoj poetici, pa ni osrednjoj domaćici ne bi prijala pesnička vizija ove čorbe (mozak preliti/vreloom vodom/očistiti kožicu/i sitno isekcati... itd. – Neka, Hvala!)

Inače, ovu pesničku zbirku – koju je NIN-ov književni kritičar uvrstio u »top ten« listu književnih dostignuća u 1982. godini – čine razni nekonvencionalni/nepretenciozni poetski izrazi: stohastička, šatrovačka, fenomenološka, vizuelna, gestualna, ready-made, permutaciona, mail-poezija... Nikada nisam shvatio da li Todorović ozbiljno misli da sve ove poetike spadaju u signalizam, ali se i te kako protivim njihovom poistovećivanju sa signalističkim »izražajnim sredstvima i autentičnim govorima (oblicima), kako veli Veselin Ilić u opširnom pogovoru Čorbe od mozga.

Rekoh, ovo je zbirka šatrovačkih i drugih pesama, dakle namenjena, pre ostalih, šatrovcima; onim folklorno-poetskim tipovima (prosto vrvi od njih svaka ozbiljnija literarna redakcija), koji su se brzo urbanizovali, a zatim, pokazavši primernu adaptivnu moć, ispuštaju tobožnje poetsko-šatrovačko-urbane kritike i prosto je nenormalno koliko plaše »otudene« gradske fosile. Oni će u pesmama poput Ošišajmo i šintere, Triling iz rukava i Fatum za funjare naći sebe, prepoznati se u signalističko-šatrovačkom »autentičnom govoru«, a neke bi pesme mogli uzeti i za manifeste šatro-signalizma (famozan je fakin/flegma ko francuzi/folira fenjere/falične fileksire/fišbajn frajere... – Znaite li još nešto šatrovačko? Dopišite!)

Što se tiče vizuelne poezije, pristup »poetskoj destrukciji jezika« je posve različit: tradicionalni jezik je »oslobođen« /napušten, a prošireni su semantički okviri poezije uz neizbežnu kostimografiju, scenografiju i šminku. Konkretna i vizuelna poezija zahteva od čitaoca dublje poniranje do smisla/značenja što ga grade – u konkretnim međuodnosima – reči/slike, konvencionalni i drugi znaci novog, totalnog poetskog jezika. Pri tom, najjednostavniji grafopoetski postupak olikovljenja reči/teksta (kao u nekim ranijim zbirkama) nije karakterističan za vizuelnu poeziju u ovoj knjizi; češći su primeri vizuelno/montažne konkretne poezije. Sam je poetsko-vizuelni materijal dovoljno rečit, nemoguće ga je – preko posrednog smisla (npr. metafore) – razumeti i objasniti. Isto se može reći i za gestualnu, permutacionu i zvučnu poeziju (recimo, nije li krkata smislom pesme KRC, iako se to ne da odmah uočiti).

Važnije je od svega, bez obzira na to koliko se i kako ova Todorovićeva poezija nekom dopada, da su – pod pritiskom ovakvih i drugih poetika – popucali šavovi tradicionalnih poetskih okvira u nas, i šire. Istina, prevelike su se ambicije signalizma da »ne samo revolucioniše poeziju i literaturu, već radikalno zahvati u sve oblasti umetnosti i čovekovog življenja« – pokazale nerealnim i neskromnim, isto se može reći, kako se uveravamo, i za druga avangardna opredeljenja, pri čemu su, recimo, zenitističke panbalkanske i metakosmičke odrednice smešne. Pa i sve ono, opet, fragmentarno, o signalizmu u Todorovićevoj zbirci Nazvano mleko plamen plača (Gradina, Niš, 1972) ukazuje na preteške i nerealne zadatke signalizma u nadnacionalnim, dakle planetarnim razmerama. Signalizam bi, skromnije, mogao – na prekretnici u XXI vek – da se uključi u: (1) prevazilaženje ezoterične umetnosti i okretanje ka celokupnosti ljudi pomoću multimedijalnih načina komunikacije, (2) prevazilaženje kulta bogova, heroja i ličnosti, mitova noći i tehnokratije, (3) proširenje kanala za opažanje i razvoj umetno-